

ПРОЛОГ

Точно на разклона на пътя го видях – единствена-та неподвижна точка в свят, който се разпадаше.

Очите ми сякаш изгарят от светлината, клепачите натежават, но не спирам. Ръцете ми стискат волана до болка, ноктите се впиват в дланите. Болката трябва да ме държи будна, но не помага. Стискам още по-силно.

Устата ми е пресъхнала, езикът тежи като олово. Искам вода. Искам да спра. Не мога. Тук няма нищо. Полето е равно и празно, слънцето вече се издига и гори. Виждам само гробището. Къде е къщата? Трябва да е тук. Няма как да не е тук.

Гробището. Там трябва да има чешма, винаги има. Ще пия вода, ще си наплискам лицето. Това би могло да ме върне към живота, поне за малко. Може би и ще попитам някого за пътя. Очите ми натежават. Умората ме изяжда отвътре. Без да искам, започвам да се питам това ли е границата – между бягането и предаването.

Не му е сега времето за подобни въпроси. Концентрирай се.

Натискам спирачките рязко, почти инстинктивно. Пред мен се показва малка ръждясала табела с надпис „Вход“. Някой я е написал на ръка с блажна боя, вероятно преди десетилетия. Чета я наум. „Вход“. Става ми

смешно, но смехът не излиза. Втория път думата ме притиска в гърлото.

По прашния път върви старец, наведен към земята. Не вдига глава, докато колата ми го задминава. Сякаш не ме вижда. Или не го интересува. За миг ми става жал, но нямам сили да мисля повече.

Кръстове и надгробни плочи се простират от двете страни на пътя, като че ли са израснали сами от сухата земя. Старата ръждясала ограда отдавна е загубила предназначението си и опасва само малка част от мястото. Пътят води до тази ограда, на която се виждат две порти – едната заключена с катинари, другата широко отворена. И двете изглеждат безсмислени.

Колата движи мен, не обратното. Спира на празния паркинг и чак тогава изтрезнявам от умората. Поглеждам към чешмата, после към къщурката до нея.

Виждам я. Жената. Възрастна, слаба, с черна забрадка, избеляла до сиво. Тялото ѝ е крехко, но начинът, по който стои, не е. Нищо колебливо няма в нея. Очите ѝ не мигват, не се чудят коя съм. Гледа ме така, сякаш ме е чакала и ме познава. И в този момент, макар и само за миг, усещам, че не идвам, а се връщам.

„Полудяваш, Рада!“ Тя може би изобщо не гледа мен. Може би халюцинирам.

Излизам от колата и усещам огън да обвиня тялото ми. Краката ми се подкосяват, завива ми се свят. Но продължавам да вървя към нея.

ГЛАВА 1

– Гелooo! Гелooo!

Гела тъкмо се беше прибрала в стаичката след сутрешната обиколка на гробището и слагаше джезвето на котлона, когато чу виковете отвън до оградата. Погребението от предишния ден беше от онези, дето изкарват целия град. Свещите свършваха за минути, все някой се свличаше от жегата и тя непрекъснато упътваше хора към чешмата. Коли, народ, шум, всичко се беше струпало на това изпепелено от слънцето парче земя. Беше началото на юли и панихидата се проточи до късно.

Младите ги заравяха тежко, като че и самото място не ги искаше още. Митю и Ангел едва бяха изкопали дупката предишната вечер. Земята стискаше в юмрук дълбините си и не даваше да я отворят. Наложиха се да копаят до късно през нощта, батериите на фенерите свършиха и накрая минаха на свещи. Митю спря да псува едва когато му каза, че ще им плати двойна надница.

До изгрев Гела мете алеите и събира всичко, останало след опечалените – пластмасови чашки с жито, фасове „за покойниците горе“, нахъсани от вятъра изкуствени цветя. Хората не вярваха в духовното, докато не изгубеха някого. Тогава вярата се връщаше. Или се

появяваше за пръв път. И едва тогава разбираха, че без нея светът е по-празен, отколкото можеха да понесат. Страх ги беше и от смъртта, и от гробищата.

Гела обаче по-добре от всички знаеше, че именно тук е скрито най-чистото, най-истинското човешко. Нямаше друго място като гробището, където човек обичаше толкова искрено, толкова без остатък. Докато другите виждаха тук само страх и безутешна мъка, Гела виждаше човечността, оголена до кост. Любов? Не беше сигурна дали тази дума изобщо означава нещо. Но човешкото, него го знаеше. Него приемаше. Там, сред пръстта и кръстовете, всичко друго умираше – очаквания, изисквания, дори самият страх. Оставаше само това, което беше най-истинско. Нямаше какво повече да поискаш. Нямаше какво повече да дадеш.

Какво ли не беше видяла Гела за повече от петдесет години на това място, което не по неин избор и воля ѝ бе станало дом. Единственото гробище в покрайнините на малкия град, до което водеше тесен, пращен път, с времето погълнат от последния пристан на хората, напуснали някога оживените улици на градчето. Старата ограда, там, където пътят свършваше, отдавна не можеше да обгърне цялото място. Стоеше като забравена граница, останала след време, което вече никой не помни. „Домук.“ След това бяха алеите, поддържани ден след ден, година след година, от самата нея.

На първата алея беше и домът ѝ – стара къщурка, иззидана някога от свекъра ѝ с тухли и материали, които хората от града оставяли след строежите си. Нищо специално, просто останки, които никой вече не искал, но постройката беше оцеляла. И не заради здравината на тези тухли, а по-скоро заради жилавите ръце на Гела и това, че хората като че чрез нея искаха да си изкупят

приживе недаденото комуто трябва и е било нужно. Тя крепеше тази една стая с покрив, поправяше, боядисваше, когато дървото започнеше да гние, и приемаше всичко, което хората ѝ носеха – дъска, пирон, плочка от банята и ненужна посуда или остатъци от отрязани пердета. Всичко намираще своето място.

Някои носеха само акъл или добра дума. Ама то и туй си трябваше. Тук всяко нещо имаше смисъл, нищо не беше излишно. Постройката не беше обикновен дом, а единственият знак за живот на място, където всичко друго свършваше. Единственият дом на жив човек, обграден от свят, който не търпи живи.

Отпред сама бе направила нещо като веранда. В началото ѝ казваше „външна салма“, както беше чувала в детството си, но по-късно научи думата „веранда“ и реши, че звучи по-изискано. Сянката там беше всичко, особено в летните жеги, когато слънцето не прощава-ше. Върху две стари пластмасови касетки, поставени пред стълбите към входа, Гела държеше свещите, които продаваше. Не бяха много, но винаги имаше достатъчно. И за хората, при които болката вече беше подредена, и за другите, у които още нямаше достатъчно място за нея.

От ранна пролет около касетките нареждаше саксиите с мушката. Спасение беше, че чешмата стоеше точно до къщата, та не се налагаше да мъкне тежките кофи с вода, за да ги полива. Това пък от своя страна я накара да разсажда все повече и накрая всичко около постройката и работилницата на Зоран стана мушкатово владение. И току на шега, току на сериозно, Митьо и Ангел – копачите, бяха почнали да му викат Мушкатовото. Името му остана. С времето, а и защото думата „гробище“ тежеше повече, отколкото хора-

та искаха да признаят, в градчето също започнаха да го наричат така. Мушкатовото.

През годините Мушкатовото беше приело всичко, което хората носят, когато стигнат дотук – не само мъртвите, а и всичко живо около тях. Истории, страхове, мълчания, вина, срам, любов в остатък, глад за близост и покаяние. А спомените, които избеляваха и понякога вече не приличаха на нейни, Гела пазеше тихо, докдето ѝ стигаше паметта. Често вечер, докато се опитваше да привика съня, си ги повтаряше един след друг, като започваше от най-първите. Понякога добавяше в тях по нещо от собственото си въображение, с което да запълни празнините на паметта си. За нея разлика нямаше. Тя не делеше живи и мъртви, нито спомен от фантазия. Каквото и да беше, все в някой свят ще да се е случило, стига да не е забравено съвсем.

Ей го на Ваньо, дето го погребяха преди две лета на лявата алея почти до къщурката. Беше от съседите, на които две думи да кажеш, ти олеква на душата. Приживе беше учител по математика в гимназията. Ще кажеш, обикновен човечец, ама какви чудеса правеше с умовете на децата така и никои не разбра. Половината циганска махала беше научил да смятат и дори ги водеше по състезания. От това забутано градче, в което бяха останали има-няма няколко хиляди души, Ваньо изкарваше национални шампиони по математика. Обичаха го децата много, слушаха го. Щом чуеше някой да мърмори, че учене не му трябва, Ваньо го вземаше под ръка и го водеше из града да види разликата – живота на онези, дето са се учили, и мизерията на другите, дето са се оставили на мързела и са си пропилили времето. Жена му го беше напуснала заради друг. Взела беше децата при себе си и по някаква нейна си причина, поне така

разправяха хората, не му ги даваше да ги види. И той, завалията, остави живота си в гимназията. Чуждите деца като свои гледаше и никому зло не държеше. В него нямаше обиди, нямаше гняв, нямаше ревност. Все едно отдавна е знаел, че пътят му няма да е дълъг, и затова не го пилееше в тягостни мисли. Нито за себе си, нито за другите.

Помете го кола на тротоара пред читалището. Бащата на един от учениците му – Радослав. Пиян посред обед. Каква върволица от млади и стари се изниза на погребението, цялата гимназия се изсипа, задръстиха се алеите от хора. И бившата му жена дойде с двете им дъщери. И те плакаха, и пак го обичаха.

Добър съсед беше Ваньо и Гела не минаваше ден да не му каже по една-две приказки. Имаше ли сметки да прави – за свещи, за ток, за лопати, присядаше до него и със скромните си познания по смятане, можеше и да си въобразява, но всичкото излизаше до стотинката.

До Ваньо пък година след това сложиха Райнето. Пак млада женица, красива, без време си отишла. Уж паднала, докато миела прозорците, но Гела слушаше хората, дето идваха на гроба ѝ, да говорят, че мъжът ѝ я бутнал. Карали се били много двамата. Ревнив бил до лудост, посягал ѝ, не ѝ давал да работи. Наричал я пред другите „ялова“, понеже пет години така и не забременяла, унижавал я, държал я зависима от неговото благоволение. Даже се хвалел напред-назад из града, че така се възпитава жена като Райна.

И той много плака. До годината всеки ден идваше и оставяше по едно цвете и тук-там по някое скъсано от тетрадка листче, на което пишеше: „Винаги ще те обичам, бубе“. После си намерил друга жена. Чакали бебе, беше дочула Гела.